

ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ ЩОДО ЗМІНИ ПРОЦЕДУРИ ОСКАРЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

LEGISLATIVE INITIATIVES TO CHANGE THE APPEALS PROCEDURE IN CIVIL PROCEDURE

Мірошниченко А.С., студентка ІV курсу юридичного факультету
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Поліщук М.Г., к.ю.н.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Постановка проблеми загалом і її відношення до важливих науково-практичних завдань полягає у пошуку оптимальних шляхів оновлення цивільного процесуального законодавства з погляду вдосконалення апеляційних скарг у цивільному процесі. Аналіз багатьох досліджень і наукових публікацій дозволяє зробити висновок, що предметом їх експертизи є ті чи інші проблеми процедури оскарження.

Конституційна реформа щодо правосуддя 2016 року та нова редакція Цивільного процесуального кодексу України 2017 року (далі – ЦПК) заклали новий підхід до системи перегляду судових рішень у цивільних справах, в основу якого покладено ідеї підвищення ефективності цивільного судочинства, забезпечення реалізації принципу правової визначеності під час оскарження судових рішень, а також посилення авторитету Верховного Суду як найвищого судового органу в системі судуострою України. Зазначені новели передусім потребують аналізу з точки зору їх відповідності міжнародним стандартам права на справедливий судовий розгляд, що закріплено у п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (надалі — Конвенція).

Основні проблеми у правозастосовчій практиці пов'язані з тим, що закон не визначає поняття оскарження, чітко не визначає право на оскарження осіб, які не брали участі у справі, чинні правові норми містять суперечливі положення щодо т. зв. юрисдикція апеляційного суду та причини скасування судових рішень тощо. Питання апеляції до кінця не вивчено, спеціальних монографій не видано. Ці питання вивчалися лише частково, особливо з точки зору можливості та доцільності впровадження такого методу оскарження у нашу правову систему.

Ключові слова: судуострій, процедура оскарження, цивільний позов, інститут оскарження, юридична сила, цивільний кодекс, законодавство, правосуддя.

The formulation of the problem in general and its relation to important scientific and practical tasks is to find optimal ways to update the civil procedural legislation in terms of improving appeals in civil proceedings. An analysis of many studies and scientific publications allows us to conclude that the subject of their examination are certain problems of the appeal procedure.

The Constitutional Reform of Justice in 2016 and the new version of the Civil Procedure Code of Ukraine in 2017 (hereinafter – CPC) laid a new approach to the system of review of court decisions in civil cases, based on the idea of improving the efficiency of civil proceedings, ensuring the principle of legal certainty court decisions, as well as strengthening the authority of the Supreme Court as the highest judicial body in the judicial system of Ukraine. These novelties primarily need to be analyzed in terms of their compliance with international standards of the right to a fair trial, which is enshrined in paragraph 1 of Art. 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950 (hereinafter – the Convention).

The main problems in law enforcement practice are related to the fact that the law does not define the concept of appeal, does not clearly define the right to appeal of persons who did not participate in the case, the current legal norms contain contradictory provisions on the so-called jurisdiction of the appellate court and the reasons for revocation of court decisions, etc. The issue of appeal has not been fully studied, special monographs have not been published. These issues have been studied only in part, especially in terms of the possibility and feasibility of introducing such a method of appeal in our legal system.

Key words: judicial system, appeal procedure, civil lawsuit, institute of appeal, legal force, civil code, legislation, justice.

Вступ. Закон України від 2 червня 2016 р. «Про судуострій та статус суддів» (далі «Закон») передбачає зміни в інстанціях судів, зокрема у цивільній юрисдикції. Однією із фундаментальних новинок нормативного регулювання основних принципів перегляду судових рішень є створення апеляційних округів, які підлягають юрисдикції апеляційних судів. Водночас у вищезгаданому нормативному праві законодавець повернувся до Верховного Суду, здійснюючи повноваження касаційної інстанції щодо оцінки цивільних справ. На додаток до вищезазначеного, Закон також передбачає функціонування Великої палати Верховного Суду, правова природа повноважень якої визначена у ст. 45.

Незважаючи на нормативне закріплення погляду нового законодавця щодо інстанційного перегляду судових рішень у законі, ЦПК України не забезпечує впровадження цих змін до інстанційної структури судів цивільної юрисдикції. Законодавчі ініціативи з цих питань не завжди отримували належну підтримку з боку законодавця. У цьому контексті А. Грабовий зазначає, що нововведення, зазначені у пропозиції № 6232 нещодавно набрав лише 164 голоси депутатів і тому не був включений до порядку денного стошої сесії Верховної Ради України щодо скликання VIII [2].

Водночас шляхом анкерування у ст. 355 проекту Цивільного процесуального кодексу України, строк оскарження судового рішення та ухвали протягом тридцяти днів, суб'єкт законодавчої ініціативи на нашу думку необґрунтовано намагається продовжити строк для оскарження правосуддя. Це затримує набрання законної сили рішенням суду. У цьому контексті доцільно запропонувати механізм оскарження акта правосуддя, закріпленого чинним цивільним процесуальним законодавством.

Оскарження є одним із найпоширеніших способів оскарження судових рішень, які не набрали законної сили у вищому цивільному суді (апеляційному суді) у сучасному цивільному процесі. Такий спосіб оскарження судових рішень існує особливо у Великобританії, Франції, Бельгії, Німеччині, Австрії, США тощо. Новизна правил оскарження, відсутність термінологічної ясності та визначеності у законодавстві нашої держави спричиняють суперечності у тлумаченні цього правового інституту у практиці правоохоронних органів.

Оскільки питання теоретичного, законодавчого та правового характеру, пов'язані зі зверненнями, не були детально вивчені, правовий інститут оскарження у цивільному судочинстві є новим у нашій правовій системі, яка донедавна була абсолютно невідомою для визначення апеляцій.

Сучасний аналіз надзвичайно важливий. Враховуючи, що вирішення цих проблем має не лише науково-теоретичне значення, а й відіграє важливу роль у житті кожного окремого громадянина, оскільки це ступінь його захисту від можливих проявів судового свавілля та рівень забезпечення його прав шляхом оскарження судових рішень, безперечно, має значення для вивчення цього правового інституту.

Виникнення апеляційної скарги (за змістом способу оскарження, а не назви, як її пізніше назвали «апеляцією» у XVIII столітті, внаслідок запозичення з джерел західно-європейського права), методу оскарження можна віднести до Судебників. Інститут апеляції також детально регулювався у «Правах малоросійського народу». Апеляційну скаргу було визначено як «адміністративне оскарження та передача з суду нижчої інстанції до вищої справи сторін, де одна з них вважалася ображеною вироком, накладеним у його справі у цьому суді нижчої інстанції».

Це процедура, в якій на законодавчому рівні раціонально забезпечити можливість подання апеляційної скарги на рішення суду протягом десяти днів з дня його проголошення, а потім апеляцію протягом двадцяти днів з дня подання апеляційної скарги.

Таке «поступове» оскарження прискорить набрання чинності актом правосуддя, якщо апеляційна скарга не буде подана. При визначенні умов та механізму оскарження, запропонованих у ст. 355 проекту Цивільного процесуального кодексу України строк набрання законної сили рішенням фактично дорівнює тридцяти дням, якщо суб'єкт реалізації цього права не може оскаржитись.

У цьому контексті слід зазначити, що суб'єкт законодавчої ініціативи у змісті проекту ЦПК України не конкретизує зміст поняття законності судового рішення, яке діє на основі концепції юридичної сили суду. Подібна ситуація спостерігається у чинному ЦПК України. У юридичній літературі за допомогою юридичної сили судового рішення встановлено юридичну визначеність акта правосуддя, його незмінність і винятковість, а також доцільність, упередженість та обов'язкову силу [3, с. 646–648].

Слід зазначити, що поняття «дійсність судового рішення» вперше було введено в національне законодавство на конституційному рівні, зміст якого не міститься в нормах національного законодавства. В. Комаров звернув увагу на проблему визначення «властивостей» остаточності судового рішення у цивільному процесуальному праві [4, с. 70–73].

На наш погляд, питання використання всіх національних засобів правового захисту, особливо у цивільному судочинстві, також залишається невизначеним відповідно до ч. 4 ст. 55 Конституції.

Після застосування всіх внутрішніх засобів правового захисту в Україні кожен має право звернутися за захистом своїх прав та свобод компетентними міжнародними судовими органами або компетентними органами міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Ст. 35 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод передбачає, що Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) може розглядати справу лише після вичерпання всіх національних засобів правового захисту відповідно до загальноприйнятих принципів міжнародного права та протягом шести місяців з дня прийняття остаточного рішення на національному рівні.

Знайомство зі змістом грецької Конституції дає можливість, зокрема, стверджувати, що законодавство цієї держави пов'язує настання юридичних наслідків судового рішення не з його юридичною силою, а з остаточним статусом рішення. Відповідно до ч. 6 ст. 14 акт санкції у вигляді призупинення або припинення діяльності засобів масової інформації або заборони здійснення журналістської діяльності настає за наявності цих випадків у цьому правилі після набрання законної сили рішенням суду [5, с. 12]. У Грецькому цивільно-процесуальному кодексі разом із

остаточною законною силою судового рішення використовується термін «безвідкличне» рішення [6, с. 537].

З огляду на викладене, ми вважаємо, що термінологія європейського права поєднує настання юридичних наслідків з остаточністю судового рішення за відсутності поняття «юридичної сили», притаманного пострадянському процесуальному праву.

Можна зробити такі висновки. По-перше, зміна процедури реалізації права на оскарження та її терміни на підставі вищезазначених тверджень прискорять набрання законної сили рішенням та стан остаточного тексту. По-друге, поняття «остаточного судового рішення» та його зміст необхідно внести до процесуального законодавства, зокрема цивільного процесуального законодавства, з урахуванням закріплення поняття у стандартах Конституції України та Конвенції.

Визначення терміна «чинність судового рішення» сьогодні залежить не тільки від обставин, що стосуються справи про перегляд судових актів, а й від моменту набрання законної сили рішенням відповідно до норм національного процесуального права. Ситуація ускладнюється тим, що чинне цивільне процесуальне законодавство України не містить строків для порушення питання про продовження строку оскарження рішення. У цьому контексті рішення ЄСПЛ у справі «Пономарьов проти України» зазначає, що законодавство багатьох держав-членів передбачає продовження строку подання апеляційної скарги, якщо для цього є об'єктивні підстави. Водночас, якщо строк для подання звичайної апеляційної скарги поновлюється через значний період часу та з причин, які не є переконливими, продовження строку оскарження може порушити принцип правової визначеності.

У цьому рішенні строк оскарження судового акта був продовжений, оскільки важкий фінансовий стан сторони перешкодив сплаті державного зобов'язання. ЄСПЛ зазначає, що сторона не стверджувала про брак коштів, але переконала національний суд продовжити строк для оскарження рішення суду на підставі відсутності вільних коштів для сплати державного зобов'язання. Крім того, немає інформації про те, що апелянт коли-небудь вимагав відстрочки або накладення державного зобов'язання, яке може бути виконане відповідно до національного законодавства. У такій ситуації сторона мала можливість подати апеляційну скаргу у разі значного періоду часу та після виконання судового рішення. На думку ЄСПЛ, такі обставини не мали на меті виправити серйозні помилки, а лише переглянути справу. У цій справі національні суди порушили принцип правової визначеності скаргника та «право на суд», гарантовані п. 1 ст. 1. 6 Конвенції. Хоча, на думку Суду, рішення про поновлення строку подання апеляційної скарги є питанням національних судів, ці повноваження не можуть бути необмеженими. Причиною продовження цих строків може бути, наприклад, те, що органи влади не повідомляють сторони про рішення у своїй справі [8].

На наш погляд, необхідно також уточнити процедуру подання апеляційної скарги. Ст. 356 проекту КПК України передбачає, що він подається безпосередньо до Апеляційного суду. Подальші положення цього документа встановлюють правила, згідно з якими суддя апеляційної інстанції (у деяких випадках – суддя-доповідач) вирішує на основі змісту апеляційної скарги та доданих до неї документів відкрити апеляційну скаргу або залишити її оскарження без руху, повернення або відхилення. Видається, що ці процесуальні дії мають здійснюватися Апеляційним судом або суддею-доповідачем з урахуванням аналізу матеріалів цивільної справи.

Ми також вважаємо за доцільне запропонувати зберегти діючу процедуру оскарження, згідно з якою документ подається до суду першої інстанції. Він, у свою чергу, після закінчення строку оскарження надішле скаргу разом з матеріалами цивільної справи до апеляційного суду.

Новинкою процедури оскарження, визначеної у проекті КПК України, є можливість оцінити апеляційну скаргу без повідомлення сторін у справі. Відповідно до частин 1 та 2 ст. Апеляційний суд розгляне 370 апеляційних скарг на судові рішення у справах вартістю менше 100 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, крім тих, на які не поширюються спрощені процедури, без повідомлення сторін.

Тому зазначається, що саме у процесі практичного застосування цього правового інституту реалізується конституційне право громадян оскаржувати рішення суду першої інстанції як один із способів захисту їх прав. Створення належної та єдиної практики судів можливе лише за умови внесення відповідних змін до чинного законодавства з метою усунення прогалин і суперечностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грабовий А. Новації цивільного процесу URL: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2017/5/26/160298.htm>
2. Курс цивільного процесу : підручник / В.А. Бігун, В.В. Баранкова та ін. ; за ред. В.В.Комарова. Право, 2017. 1352 с.
3. Комаров В.В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України. Право, 2016. 624 с.
4. Το Σύνταγμα της Ελλάδος: σύγχρονη νομοθεσία. Αθήνα-Θεσσαλονίκη.: Εκδόσεις Σακκουλα, 2018. 129 с.
5. Καλάβρος Κ. Κωδικός πολιτικής δικονομίας (με την νομολογία της ολομελίας του Αρείου Πάγου από το 1971 μέχρι και το Μάρτιο 2012). Καλάβρος Κ., Σταματόπουλος Σ. Αθήνα-Θεσσαλονίκη.: Εκδόσεις Σακκουλα, 2012. 725 с.
6. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : проект Закону України від 23 березня 2017 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415 (дата звернення 15.10.2021)
7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Тімотієвич проти України»: від 8 листопада 2005 р. URL: <http://zakon.nau.ua/doc>.
8. Стаття 6 «Право на справедливий суд». URL: <http://www.minjust.gov.ua/19618> (дата звернення 15.10.2021).